

din celalalt fără a-și fi putut da seama până unde se în-
findea povestirea lui Brancovici și unde începea a lui Costin.

„Nasc și la Moldova oameni” — scria Miron Costin
lăudând însușirile lui Gheorghe Ștefan Vodă. Au răsărit
și din sinul neamului românesc — putem spune noi cântă-
rind valoarea istorică a operii lui Miron Costin — talente,
cari au reușit să înalte în secolul al XVII-lea istoriografia
românească la un nivel egal cu istoriografia altor popoare
europene.

Prof. Dr. IOAN LUPĂȘ

R.T. 1934

METAFIZICA LUI LUCIAN BLAGA

Prin studiul din urmă: „Cenzura Transcendentă”, Lu-
cian Blaga, care s'a limitat până acuma aproape numai
la preocupările epistemologice, la analiza diferitelor moduri
de cunoaștere, pătrunde în câmpul misterios și fascinant
al metafizicii. Ca țintă imediată își fixează să înfățișeze
senzul și valoarea metafizică a cunoașterii, dar problema
e de așa natură că implică inevitabil necesitatea conturării
unei viziuni metafizice de ansamblu, ceea ce și face Lucian
Blaga în această carte.

Referitor la senzul cunoașterii s'au dat până acum
două răspunsuri, singurele crezute posibile:

1. Cunoașterea insului e obiectivă, transcende înfr'a-
devăr subiectul cunoscător și se proiectează asupra obiec-
tului intenționat. Ea nu este numai fenomen de conștiință,
„iluzie de adecvație” cu obiectul, ci e pozitiv adecvată cu
aceia. Unii dintre aderenții acestei soluții admit numai o
cunoaștință limitată, deși obiectivă, alții merg până la a ad-
mite una nelimitată, asemenea cu aceea pe care o are
insuși principiul absolut al existenței (Spinoza, Hegel). Toți
cel carî răspund că cunoașterea individuală se proiectează
direct asupra obiectului, sau măcar asupra unei părți din
el, sunt mânași de gândul *veracității* principiului suprem,
de ideea că Dumnezeu nu poate să înșele pe om și dacă
l-a constituit astfel ca să creadă că poate ajunge la adevăr,
aceasta și trebuie să se întâmple.

2. Al doilea răspuns care se mai dă este că actul de
cunoaștere e un act fără nici o legătură cu obiectul inten-
ționat, e un „fenomen de conștiință”, pur subiectiv. Insul
nu poate ieși din el însuși prin actul de cunoaștere și nu
poate afla prin el nici măcar dacă există în general un obiect
exterior lui. Subiectiviștii întemeiază răspunsul lor pe ne-
putința naturii umane, pe limitarea ei.

Lucian Blaga găsește un răspuns nou, care salvează
de subiectivism actul cunoașterii, dar în același timp îl go-

leste de orice conținut pozitiv despre obiect, de orice adecvație pozitivă cu el. Actul de cunoaștere, după Lucian Blaga, este o mișcare cu totul interioară a conștiinții. Nu se oglindește în el nici un element din obiect; nu privește obiectul nici în față, nici în vre-o latură; nu-l vede deloc. Dar el ne mărturisește totuși despre existența obiectului, e un semn despre el. Această o dovedește faptul că se repetă *constant* aceeași stare de conștiință cunosătoare ca răspuns la același obiect, la aceeași transcendență. „Când subiectul individual răspunde unei transcendențe iraționale de o pildă cu senzația „roșu”, acest fenomen de conștiință se transpune printr'un salt pe planul valorilor cognitive, prin aceea că subiectul cognitiv „constanțizează” această reacțiune” (pg. 146). Ceea ce obține subiectul cognitiv în acest fel nu este o cunoaștere propriu zisă, ci o *quasi-cunoaștere*, un *semn disimulador* al obiectului; nu se obține adevărată imaginea obiectului, nici măcar în chip mai aburii. Conținutul unui act de cunoaștere e format din elemente pur subiective, obiectul nu se răsfrânge cătuși de puțin în el. Știm numai că există un obiect la care conștiința noastră reacționează în modul cutare, dar acest mod nu poate fi considerat ca imagine sau parte de imagine a obiectului. Conținutul actului de cunoaștere se arată cu totul altfel de cum va fi arătând obiectul; nu e nimic asemănător în arătarea lor. Prin actul de cunoaștere obiectul e *disimulat*, ni se formează în conștiință o imagine sau o idee despre el cu totul străină și deosebită de el, focmai ca să nu fie cumva descoperit.

De unde caracterul acesta disimulador al cunoașterii individuale? În răspunsul la această întrebare constă al doilea element original al metafizicii lui Lucian Blaga. Pe când până acum toată vina pentru subiectivitatea sau ne-deplinătatea cunoașterii se pune în sarcina limitării omenești, Lucian Blaga afirmă că aceeași ne-deplinătate e determinată de sus în jos, din centrul ontologic, de *Marele Anonim*, cum numește el principiul absolut căruia nu i se poate da nici un nume adevărat, nefiind cunoscut decât disimuladoriu. Marele Anonim impune o *cenzură* modurilor de cunoaștere individuală, prin aceea că imprimă în ele o structură care le face incapabile să cunoască altfel trans-

cendențele, decât disimuladoriu. Cenzura aceasta, care oprește cunoașterea adecvată atât a Marele Anonim, a supremului mister existențial, cât și a tuturor misterele ce decurg din el, e instituită fie pentru a lăsa omului posibilități neînțele de creație, prin împinterea conținută a curiozității lui (rostul demiurgic al cenzurii), fie pentru a feri făptura de alterare prin pătrunderea într'o lumină pe care n'o poate suporta, sau fie pentru a nu se mișcarea valoarea și puterea centrului unic al existenței prin aceea că e cunoscut deplin de cătră toate colțurile ontologice. Pot exista și toate trei motivele laolaltă.

Singura puțință a cunoașterii individualitate de-a sparge cenzura, de-a transcende subiectul, de-a se ivi în fața obiectului este „cunoașterea-negativă”. Prin ea subiectul cognitiv își dă seama că ceea ce cunoaște despre un obiect sau despre Marele Anonim nu le corăspunde aceluia, că acelea sunt cu totul altfel, că sunt mistere ce nu pot fi cunoscuți cu adevărat. Prin această cunoaștere însul sfășie paravanul disimulațiilor, cari se interpun între el și transcendențe, și constată că transcendențele sunt cu totul altfel, că nu au nimic din „revelațiile disimulatoare”. Dar mai mult nu se poate obține nici prin actul „cunoașterii-negativ”, ci numai atâta că obiectele, în frunte cu Marele Anonim, sunt „mistere” despre cari nu poți spune nimic pozitiv. „Cunoașterea-negativă” te duce dincolo de paravanul disimulațiilor, până înaintea obiectului, dar pe acesta nu-l poți vedea decât acoperit. Ți se descoperă că e altfel decât tot ce știi despre el prin cunoașterea disimulatoare, dar cum e, nu poți afla. „Cunoașterea-negativă” te scoate din subiectivitate, dar nu te duce decât până la punctul în care constăți că obiectul e mister, mai departe nu. „Cunoașterea-negativă” te face să te integrezi în mister, supremă treaptă posibilă de cunoaștere. Desigur că acest fel de cunoaștere nu e atât de simplu precum s'ar părea, ci încadrează infinite eforturi de cugetare, prin aceea că misterul se conturează tot mai strâns, se depărtează de la el continuu câte ceva ce ține de cunoașterea disimulatoare, încât ajungi de-l exprimi în antinonii tot mai ascuțite. (Acestui mod de cunoaștere îi zice L. Blaga „luciferic”, fiindcă e fecundat de îndoiile tragice, spre deosebire de cunoașterea naivă, „paradisică”, proprie omului care

n'a ajuns să se îndoiască de adevărul cunoștințelor obținute pe calea obișnuită a simțurilor și a bunului simț comun). Dar niciodată nu poți ajunge să convertești însuși misterul în non-mister.

Metafizica de până acum a lui Lucian Blaga e dominiată așadar de două piscuri, dintre care unul e determinat de celalalt:

1. Prin cunoaștere nu obținem decât sau disimulări ale obiectului, sau mistere, fapt pe care voind să-l explice Lucian Blaga admite

2. o cenzură transcendentă, instilată facultăților noastre de cunoaștere de Marele Anonim.

În ce referințe se află aceste idei cu viziunea metafizică a creștinismului?

Mai întâi ideea unei cenzuri impuse omului de sus în jos, dela Dumnezeu, se găsește implicată în creștinism în învățătura mai generală că Dumnezeu a creat pe om cu toate facultățile lui sufletești și că, prin urmare, dacă omul nu poate cunoaște decât atât cât cunoaște, lui Dumnezeu i se datorește, care a întipărit puterilor de cunoaștere omenescii o structură ce le împiedecă de-a cunoaște totul și cu perfecțiune. Ideea e nouă, ni se pare, numai în formularea ei explicată și în anumite părți de detaliu. Chiar explicațiile pe care le propune Lucian Blaga pentru această cenzură — cel puțin primele două — le întâlnim foarte frecvent în teologia creștină. În orice caz ele nu sunt câtuși de puțin incompatibile cu creștinismul. În legătură cu această cenzură, întâlnim la Lucian Blaga o idee despre Marele Anonim surprinzător de înrudită cu ideea creștină despre Dumnezeu. Marele Anonim e conceput de Lucian Blaga într-o altitudine activă față de cunoașterea fapturii, spre deosebire chiar de atâția dogmatişti creștini cari îl prezintă ca fiind într-o stare de pasivitate. "Se crede că misterul existențial are o altitudine pasivă față de cunoaștere și că el prin urmare nu poate fi pus în cauză când ne întrebăm despre motivele mai adânci ale subiectivității cunoașterii. Supoziția aceasta despre pasivitatea misterului față de actul cunoașterii, despre neutralitatea și indiferența obiectului față de o eventuală

surprindere cognitivă din afară e motivul mai profund pentru care nu s'a putut scrie încă o *metafizică* a cunoașterii etc." (pg. 39). Cât element *personal* nu se atribuie în chipul acesta lui Dumnezeu, în vreme ce în multe dogmatici Dumnezeu e prezentat, în capitolul despre însușirile Lui, frecvent, ca un sfînx nemișcat, neutral, incolor, în raporturi automate cu făptura (se spune d. ex. Dumnezeu propriu zis nici nu răsplătește, nici nu pedepsește, nici nu iubește, penitrucă el nu se schimbă; făptura este aceea care când e cu conștiința curată simte prezența lui Dumnezeu, ca un bine, iar când greșește e cu teamă față de el. Intocmai precum cel cu ochi sănătoși poate privi la soare și se poate bucura de lumina lui, iar cel bolnav de ochi, simte această lumină ca o durere). Intreaga argumentare a cenzurii e străbătută la Lucian Blaga de o tendință vizibilă de a-L prezenta pe Marele Anonim cu *grîd* față de echilibrul existențial al lumii, cu uimitoare înțelepciune, în general ca pe un factor care nu e deloc orb, fatal, ci cu trăsături personale.

Dacă în ideea cenzurii transcendente, înțelegem în mod general, și în ideea de Dumnezeu implicată de ea, metafizica lui Lucian Blaga prezintă mari înrudiri cu creștinismul, nu tot acelaș lucru se poate spune și despre teoria metafizică a cunoașterii, pe care o susține.

Deosebirea nu e totuși atât de radicală precum o socotește Lucian Blaga. Nici creștinismul — cel puțin creștinismul ortodox, — nu afirmă că putem cunoaște — calea nu împotrivă — pe Dumnezeu perfect. N'are dreptate Lucian Blaga când atribuie acest lucru creștinismului: "Conceptia noastră despre censura transcendentă contrazice mai ales concepția neoplatonică-creștină despre „revelație”, înțelegem ca arătare nealterată, ca descoperire pură a unei transcendente” (pag. 44). Creștinismul ortodox, cel puțin, afirmă prin reprezentanții săi cei mai iluștri, tot așa ca și Lucian Blaga, că Dumnezeu după „finiță” e cu totul inaccesibil vre-unui mod de cunoaștere și, neștiind nimic despre El, nu-i putem da nici un nume, e fără nume, *anonim* și inelabil. Dumnezeu după finiță e cu totul *ascuns*, criptic, cum zice Lucian Blaga. Denumirile de: Dumnezeu, finiță, viață etc. nu se referă la centrul ascuns al Lui, ci la puterile cari emană din El, puteri îndumnezuitoare, de finiță făcătoare, de viață producătoare. Aceste

puteri și lucrări vin din „ființa” ascunsă, dar nu sunt identice cu ea, așa cum razele vin din soare dar nu sunt identice cu el, așa cum liniile din cerc vin din centrul cercului dar nu sunt identice cu centrul nici câte una în parte, nici în totalitate, sau precum, după analogia frecventă a lui S. Bulgakov (Die Tragödie der Philosophie), stările de conștiință și mișcările trupului vin din eu, din subiectul ascuns, dar nu sunt identice cu el. De aceea putem numi „ființa” ascunsă și Dumnezeu și ființă și viață, însă în același timp, pentru a fi prudenți, trebuie să adăugăm și negațiile acestora, că „ascunsul” nu e nici Dumnezeu, nici ființă, nici viață, deoarece „ascunsul” nu e identic cu nici una din acestea. Și iată că ne vedem silii vrând-nevrând să vorbim în antinomie despre „Cel ascuns”, singurele mai adecvate.

Ne vedem silii să străpungem frontul celorce cunoaștem despre Marele Anonim, să negăm că acestea sunt Marele Anonim și să-l primim ca mister, să ne integrăm în mister. În idee aceasta parțială despre „mister” și „cunoașterea — negativ” găsim iarăși o apropiere între Lucian Blaga și metafizica creștină. Să cităm din Pseudo-Dionisie Areopagitul, marele metafizician creștin: „Principiul tuturor nu e nici suflet, nici minte, n'are nici imaginație, nici părere, nici rațiune, nici înțelegere; și nu e nici rațiune, nici înțelegere; nu poate fi numit și nu poate fi înțeles; nu e nici număr, nici ordine, nici mărime, nici micime, nici egalitate nici neegalitate, nici asemănare, nici neasemănare; nici nu stă, nici nu se mișcă, nici nu se odihnește; nu are putere și nu e putere, nici lumină; nici nu trăește, nici nu e viață; nu e nici ființă, nici veac, nici timp; nu poate fi alins cu înțelegerea și nu e nici știință, nici adevăr, nici împărțite, nici înțelepciune; nu e nici unu, nici unitate, nici dumnezeire sau bunătate, nici spirit pe care să-l cunoaștem; nici fiime, nici paternitate, nici altceva din cele știute de noi sau de altă existență; nu e nici ceva din inexistențe, nici ceva din cele existente și nici nu cunosc existențele ceace este ca atare; nu e rațiune, nu e cuvânt, nu e conștiință despre el; nu e nici întunec, nici lumină: nici rățăcire, nici adevăr; nici o afirmațiune, nici o negațiune nu se referă la el, căci și afirmațiunile și negațiunile rămân mai pre jos de el; pe el nu-l putem nici afirma, nici nega, deoarece e mai

presus de orice afirmațiune și cauză perfectă și unică a tuturor, și mai presus de orice negațiune, cel care întrece toate și e desfăcut și dincolo de toate” (Theologia Mistica, cap. V, Migne, Patrologia Graeca vol. 3, col. 1743—1048). Aceasta cât privește cunoașterea Marelui Anonim. Referitor la cunoașterea lumii, a oamenilor și a lucrurilor, creștinismul nu și-a stabilit încă un punct de vedere clar. Sunt însă o sumă de indicii, că conștiința creștină nu crede într'o perfectă cunoaștere a lumii, nu numai cantitativ, dar nici calitativ. Varietatea și deosebirea mare ce există între opiniile personale ale teologilor referitor la interpretarea naturii, ne arată chiar că suntem foarte departe de-o cunoaștere deplin adecvată. Cel puțin despre cunoașterea ființelor omenești, unii teologi susțin că tocmai precum nu cunoaștem izvorul lucrărilor dumnezeiești, așa nu cunoaștem nici eul, ființa ascunsă a oamenilor, ci numai manifestările ei înafară.

Dar oricât de înfinsă ar fi pentru concepția creștină sfera incognoscibilului, totuși depărtarea între ea și Lucian Blaga este imensă în acest punct. Oricât de puțin am cunoaște din transcendențe, totuși cunoaștem ceva pozitiv din ele. În cunoștințele noastre se cuprinde dacă nu icoana întreagă și clară a obiectelor, măcar o parte din ea și măcar cât de întunecoasă. Icoana noastră sufletească despre un obiect, nu e ceva care nu se află deloc în obiect, o combinație alcătuită din elemente pur subiective, ci e o răstrângere, fie cât de incomplectă și imperfectă, a felului cum arată obiectul înafară de noi. Cunoașterea noastră are un element de adecvație. Iar acest element e suficient pentru a distinge obiectele între ele după caracteristicile lor și pentru a ne conduce în viața noastră. Se pare că în general creștinismul ortodox admite numai o cunoaștere a lucrărilor, a manifestărilor obiectelor și nu a nucleului central, a „ființii”, a locului ultim de unde pornesc manifestările, actele, însușirile. Nici pe noi nu ne cunoaștem decât în manifestările noastre psiho-fizice; centrul nostru ultim, locul de unde pornesc toate predicățile noastre ne rămâne insesizabil, indeterminabil, îl bănuim, îl ghicim, îl simțim doar prezența după culisele vieții noastre. Așa fiind cunoașterea individuală, se poate spune că ea este și nu este cu-

noaștere adecvată. Nu este, întrucât nu cunoaștem esența obiectelor, și este, întrucât cunoaștem manifestările acestor esențe, și cunoaștem mil și mii de fețe în care se descompere, fără a se epuiza în ele. Cred că trebuie extinsă la toată sfera existențială învățătura pe care biserica ortodoxă a fixat-o în timpul disputelor isichaste din v. 14, că există o deosebire între ființa dumnezească și lucrările ei, și numai acestea din urmă ne sunt accesibile, în lumea aceeași mai puțin, în cealaltă mai mult. Astfel nu numai obiectele sunt mistere, ci și cunoașterea este un mister care se prezintă, ca orice mister, cu două fețe contradictorii și o putem determina de aceea numai anfinomic: cunoaștem și nu cunoaștem obiectul cuture sau cutare.

Să mai spunem un cuvânt cu privire la „quasi-cunoașterea” lui Lucian Blaga. Singurul lui argument că „fenomenul de conștiință”, care se prezintă cu pretenția de a fi cunoaștință, *corespunde cu adevărat* unei sau altei transcendente, este repetarea lui constantă decâte ori e aproape aceeași transcendentă. Ni se pare, însă, că din punctul exagerat subiectivist în care s'a situat, argumentul lui e inconzistent. Dacă nu ne lăsăm convinși de nici un alt element din actul cunoașterii despre prezența unui obiect în fața noastră, repetarea constantă a unei senzații interioare nu ne mai spune nimic despre acea prezență. Întâi, nici nu mai putem numi constantă o astfel de repetare, ci o simplă *repetare din când în când*, căci nu știm *din altă parte* că un anume fenomen de conștiință pretins cognitiv s'a ivit totdeauna în funcție de prezența unui anume obiect corăpunzător. Cine ne spune că nu s'a ivit acel fenomen de conștiință și în lipsa obiectului, și altelei, și cine ne asigură că n'a fost niciodată prezent obiectul, fără să se producă simultan acel fenomen de conștiință. Ne-o spune fenomenul respectiv de conștiință? Dar atunci de ce n'am crede și alte măști ale lui? De repetare constantă nu se poate vorbi când cunoaștem numai repetările unui factor, ci numai când cunoaștem fără îndoială, că acest factor se repetă totdeauna deodată cu un al doilea. Dacă nu vedem că manifestării Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

concluzia, la sfârșitul unei serii de repetări a lui b singur, că trebuie să se fi manifestat de fiecare dată și factorul a.

Argumentul repetării constante nu e în stare să salveze de subiectivismul desăvârșit. Explicarea repetării din când în când a aceleiași stări de conștiință cu pretenții cognitive se poate face cu referirea la cine știe ce legi imanente ale spiritului omenesc.

Prin metafizica cunoașterii, Lucian Blaga e dupăcum vedem, departe de metafizica creștină ortodoxă. De cea catolică este și mai departe, căci aceea e străbătută de cu mult mai multă încredere în posibilitățile de cunoaștere ale omului. Acela nu știe de deosebirea între ființă și manifestări. Dar e foarte înrudită metafizica lui Lucian Blaga cu teologia dialectică, sau teologia crizei, curentul actual din teologia protestantă germană, reprezentat prin K. Barth, Brunner, Gogarten ș. a. (curent care nu e cu totul străin de influințe kantiane). Teoria metafizică a lui Lucian Blaga începe aproape întregă în cadrul teologiei dialectice, desigur ca o explicație originală, poate cea mai originală, a pozițiilor fundamentale ale acelei teologii. Și acea teologie afirmă că omul nu poate ancora prin nimic în Dumnezeire; nici prin modurile de cunoaștere, nici prin faptă. Toate drumurile dela noi spre Dumnezeu se întrerup într'o prăpastie. Suntem închiși iremediabil în subiectivitatea omenească, necomunicând în nici un fel cu Dumnezeu, ci doar ștind dela distanță că există. Deosebirea e doar că teologia dialectică pune în această constatare un accent tragic, consideră situația ca o pedeapsă dumnezească în urma păcatului (vezi dramatica operă a filozofului sas Erwin Reissner: „Die Geschichte als Stündenfall und Weg zum Gericht”). Lucian Blaga însă consideră această situație ca un bine, ca o înțelepciune orânduiri dumnezească. În general el nu operează cu noțiunea păcatului. Se menține mai departe de sfera religioasă.

Viitorul ne va arăta în ce direcție se va desvolta filozofia lui Lucian Blaga. Va fi dezvoltarea aceasta o consolidare a pozițiilor pe cari se găsește acum, sau se va apropia mai mult de duhul creștinismului răsăritean?

Dr. DUMITRU STĂNILOAE